

UMJESTO ZAKLJUČKA

VRLO KRATKA POVIJEST HRVATSKIH ČASOPISA

Nakon prvih tiskanih knjiga u europskoj kulturnoj tradiciji pojavljuju se sredinom 17. st. novi tiskani mediji – kalendari, almanasi, časopisi i novine. Kalendari i almanasi imali su važnu ulogu do kraja 18. st., a onda u prvi plan izbijaju časopisi i novine. Oralni tip kulture prelazi u pisani čime otpočinje moderna povijest. Ona podrazumijeva radikalne promjene primarno u tipu komunikacije i u stvaranju javnosti kao sve jačega političkog faktora. Publika i tržište svojim ukusom i interesima direktno utječu na status kulture, pa tako i na status autora i njegova djela. Po uzoru na kalendare strukturiraju se prvi časopisi i novine, koji se međusobno počinju razlikovati po stupnju aktualnosti svojih priloga. Reagiraju podjednako na tehnološke i na društvene promjene, pa se i jedni i drugi mijenjaju s obzirom na ritam pojavljivanja, karakter priloga i ciljanu publiku. I jedni i drugi vrhunce doživljavaju na prijelazu 19. i 20. st. Tada ih počinju ugrožavati novi, elektronički mediji, koji pojavom interneta na prijelazu iz 20. u 21. st. preuzimaju dominaciju.

Početak europske tradicije časopisa i novina vezuje se pariški *Journal des sçavans* 1665. i londonski *Mercurius Librarius* 1668., odnosno *Daily Courant* 1702. Početak hrvatske tradicije vezuje se uz najavu latinskoga *Calendarium Zagradiense* 1771., odnosno uz pojavu *Agramer deutsche Zeitung* 1786. i *Kroatischer Korrespondent* 1789. Inicijativa M. Bogdanića iz 1792. da pokrene tjednik na hrvatskom jeziku nije uspjela. Francuska vlast na području Napoleonove Ilirije 1806. pokrenula je talijansko-hrvat-

ski *II regio Dalmata – Kraglski Dalmatin*, a njegovim gašenjem 1810. i *Télégraphe officiel* na hrvatskome. Uslijedile su nove, uglavnom neuspjele inicijative Požežanina A. Nagya 1813. i Karlovčanina M. J. Šporera 1815. U Zagrebu je 1815. počeo izlaziti njemački *Agramer Theater Journal*, u Zadru 1832. talijanska *Gazzetta di Zara*, pa ponovo u Zagrebu 1826. još jedan njemački list *Luna – Agramer Zeitschrift*. A onda je prve nacionalne novine pokrenuo Ljudevit Gaj. Prvi broj njegovih *Novina Horvatzkih, Slavonzkih y Dalmatinzkih* izišao je 6. siječnja, a tjednog priloga *Danica Horvatzka, Slavonzka y Dalmatinzka* 10. siječnja 1835. i to na kajkavskome i starim pravopisom. Novi pravopis i štokavštinu kao bazu budućega nacionalnog jezika Gaj je uveo od 1836. promijenivši ime u *Novine ilirske*, odnosno *Danicu ilirsku* sve do zabrane ilirizma 1843.

U međuvremenu osnovana je 1842. prva nacionalna kulturna institucija Matica ilirska (od 1874. hrvatska) te pokrenut drugi časopis u Zagrebu *Kolo*. U Dalmaciji su preporoditelji 1844. pokrenuli *Zoru dalmatinsku*, Slavonija dobiva svoj časopis *Slavonac* 1863. U međuvremenu, uz Gajevu i Matičinu pomoć, počeo je 1851. izlaziti i prvi hrvatski časopis u Bosni i Hercegovini *Bosanski prijatelj*. Prvi kalendari i časopisi među bunjevačkim i gradišćanskim Hrvatima pojavit će se malo kasnije – *Bunjevačko-šokački kalendar* 1868. i *Bunjevačka i šokačka vila* 1871., a prve hrvatske novine u Istri *Naša sloga* 1870. Dubrovnik kao središte starije hrvatske književnosti imalo je svoj časopis *Dubrovnik* (1849-52), potom *Slovinac* (1878-1884).

Iako je preporodom Zagreb postao nacionalno središte jer je za to imao u prvom redu prometne i gospodarske uvjete, pojava časopisa izvan Zagreba samo mu je ojačavala takvu ulogu. Političko-administrativno rascjepkan prostor najednom se medijski povezao u jedinstveni nacionalni prostor. Gaj i drugi preporoditelji tako su novim medijem stvorili i oblikovali hrvatsku kao modernu europsku kulturnu naciju.

Glavno književno djelo hrvatskog romantizma *Smrt Smil-age Čengića* (1846) I. Mažuranića objavljeno je almanahu *Iskra*, časopis *Neven* (1852-57) učinio je prvi korak u standardizaciji nacionalne kulture, Kukuljevićev *Arkiv za pověstnicu jugoslaven-sku* (1851-75) i Jagićev *Književnik* (1864-66) bili su prvi znanstveni časopisi s ciljem da pripreme kadar za buduću akademiju, koja je osnovana 1867. Matica i Akademija (JAZU) pokreću zajednički časopis *Vienac* (1869-1903), koji je A. Šenoa učinio središnjim časopisom hrvatske književnosti. Akademija pokreće *Rad* 1867., *Starine i Stare pisce hrvatske* 1869. i *Ljetopis* 1877. Paralelno s *Vience*m, kojim uspostavljen kanon mlade nacionalne književnosti i građanske kulture, izmjenjivalo se još tridesetak časopisa i novina među njima i utjecajna pravaška *Hrvatska vila* (1883-85). Iza većine nakladničkih Akademijinih i Matičinih projekata stajao je đakovački biskup J. J. Strossmayer, pa tako i iza političkoga dnevnika *Obzor* (1860-1935) i obiteljskog magazina *Dom i svijet* (1888-1923).

Modernistički je pokret (1895-1903) tražio modernizaciju nacionalnog života, oslobađanje od prošlosti i nacionalne patetike i tendencioznosti te uključivanje u europske trendove. Skupina mladih u Pragu je pokrenula *Hrvatsku misao* (1897) te pod utjecajem Masarykova realizma zagovarala vezu književnosti i nacionalnoga života, bečka skupina pokrenula je *Mladost* (1898), koja je pod utjecajem bečke secesije zagovarala artizam i kritički odnos prema tradiciji, dok su se u Zagrebu mladi okupljali oko *Nove Nade* (1897-98) te zagovarali srednji put.

Mladi modernisti organizirali su se u novom društvu umjetnika iz kojega je niklo i Društvo hrvatskih književnika (1900). Gotovo istodobno s *Vience*m bila se ugasila i sarajevska *Nada* (1895-1903), koja je – zahvaljujući S. S. Kranjčeviću – bila jedan od najznačajnijih hrvatskih modernističkih časopisa. Nakon *Vienca* i *Nade* u Zadru izlazi *Lovor* (1905), časopisnu scenu popunjavaju još omladinski *Pobratim* (1891-1916), *Prosvjeta* (1893-

-1913) i *Glasnik Matice dalmatinske* (1902-04). A onda mlado DHK pokreće svoj časopis *Savremenik* (1906-41), koji će biti jedan od važnijih sve do Drugoga svjetskog rata. Paralelno s njime izlazi katolička *Luč* (1905-42). S kasnijom *Hrvatskom prosvjetom* (1914-40) Kola hrvatskih književnika, zahvaljujući uglavnom Lj. Marakoviću, *Luč* se nametnula kao središnji časopis katoličkog pokreta.

Na prijelazu 1913-14. pojavio se autorski list T. Strozija *Krik*, koji je najavio rat i futurizam u Hrvatskoj. U novoj društvenoj paradigmi sve je podređeno negiranju staroga i borbi za novo, časopisi postaju poprišta novih estetika, poetika i politika, a njihovi protagonisti sada su pojedinci ili grupe izvan institucija. Među njima najistaknutiji su bili U. Donadini sa svojim *Kokotom* (1916-18), A. B. Šimić s *Vijavicom* (1917) i *Jurišem* (1919) te i M. Krleža s *Plamenom* (1919) i *Književnom republikom* (1923-25).

Socijalni i politički aktivizam generira i prati niz angažiranih časopisa koji ne pripadaju avangardnoj matici, ali je dopunjavaju. J. Demetrović uređivao je *Hrvatsku* (1917), odnosno *Jugoslavenstvu* (1919/1920-26) *njivu* u duhu aktualne ideje integralnoga jugoslavenstva. Cilj Mašićeva *Književnog juga* (1918-19.), čiji je jedan od urednika bio i mladi I. Andrić, bio je da “položi temelj budućoj jugoslovenskoj književnosti”. Istu orijentaciju imala je i Čurčinova *Nova Evropa* (1920-41) s uvodnikom engleskog publicista R. W. Seton Watsona.

Krležin politički aktivizam bio je radikaliziran časopisima koje je između ostalih pokretao ili uređivao i S. Galogaža (*Kritika*, 1920-28; *Vedrina*, 1923-24; *Literatura*, 1931-32). U tim previranjima posebno je odjeknuo *Zenit* Lj. Micića, koja izlazi u Zagrebu 1921-23., a nakon negativnih odjeka, nesporazuma i zapljena, seli u Beograd.

U najžešćim raspravama o pitanjima socijalne literature i političkog angažmana Matica hrvatska pokrenula je 1928. raskošnu *Hrvatsku reviju*. Sve do rata u njoj su surađivali gotovo svi važniji hrvatski književnici nekoliko naraštaja i najrazličitijih političkih

i estetskih usmjerenja, a donosila je i reprodukcije grupe Zemlja. Sličnoga je profila bio i *Književnik* (1928-39).

Ovih godina oživljava periodika i među bunjevačkim i srijemskim Hrvatima, pa je mladi B. Vujkov 1933. pokrenuo *Bunjevačko kolo* (1933-36), a kulturni djelatnici i pisci okupljeni oko Subotičke matice i Pučke kasine *Klasje naših ravni* (1935-44.) s ciljem da okupe “starije i mlađe pisce Vojvodine, koji se osjećaju hrvatski”.

Tijekom Drugoga svjetskog rata u NDH je izlazilo više časopisa. Osim *Hrvatske revije*, *Hrvatske smotre* i Benešićeva *Vienca* (1941-44.) kao mjesečnika Hrvatskoga izdavačkog bibliografskog zavoda (HIBZ), pojavilo se nekoliko žanrovskih književnih časopisa poput zagrebačke *Novele* i splitske *Poezije* 1941. Uz glasila Hrvatskog kulturnog društva Napredak u Sarajevu R. Filipović, potom A. Muradbegović te H. Dizdar uređuju *Hrvatsku pozornicu*, odnosno *Sarajevsku hrvatsku pozornicu*, kazališni list Hrvatskog državnog kazališta 1941-45. Istodobno zagrebačka *Hrvatska pozornica* biva 1940. četvrti put obnovljena. Nakon Zagorkina *Ženskoga lista* (1925-38), odnosno *Hrvatice* (1939-41) sada S. Košutić s M. Schwel uređuje novi *Hrvatski ženski list* čiji je izdavač Hrvatski državni tiskarski zavod, odnosno *Ženska loza* hrvatskog ustaškog pokreta. Pokraj *Revije* i *Smotre* te *Plave revije* (1940-43) i *Pluga* Matice hrvatskih akademičara (1944) važno mjesto imao je HIBZ-ov *Književni tjednik* P. Tijana (1941-42).

Još za vrijeme rata i u antifašističkim krugovima pokreću se novine i časopisi, među njima i šibenski *Književnik* Kluba kulturnih radnika. Nove vlasti 1945. osnivaju *Republiku*, među čijim urednicima je bio i M. Krleža kao glavna meta ovoga projekta. Iako je tek od 1981. i formalno časopis DHK, *Republika* je otpočetak tako slovila te više puta mijenjala format, nakladnike i urednike iz nekoliko naraštaja. Matičino *Kolo* nakon zborničkih knjiga 1905-46. nastavlja 1948. novom serijom kao *Hrvatsko kolo* sve do 1955., a potom – nakon stanke – od 1963. pod svojim

izvornim imenom *Kolo* sve do 1971. te – nakon još jedne stanke – od 1991. do danas.

Na tradiciju Matičine *Revije* pozivali su se hrvatski pisci koji su 1945. emigrirali. Prvi broj emigrantske *Hrvatske revije* pojavio se u proljeće 1951. u Buenos Airesu, i to kao “kulturno-književni tromjesečnik” koji su prvo uređivali A. Bonifačić i V. Nikolić, a potom sam Nikolić. Od 1968. do povratka u domovinu 1990. izlazila je u Barceloni. Kao središnji hrvatski kulturni časopis izvan Hrvatske *Revija* je sa svojom Knjižnicom okupila preko 600 suradnika koji su putem nacionalne kulture pridonosili očuvanju nacionalne svijesti među Hrvatima u emigraciji. Među prvim suradnicima bili su bivši predsjednik MH F. Lukas, bivši intendant HNK D. Žanko, bivši sveučilišni ustaški stožernik te urednik tjednika *Spremnost* F. Nevistić, bivši tajnik Komunističke stranke za Hrvatsku, glavni urednik stranačkog lista *Borba* i član Politbiroa Komunističke partije Jugoslavije A. Ciliga te kipar svjetskoga glasa I. Meštrović. Umjesto korijenskoga pravopisa, kojim je pisana endehaška *Hrvatska revija*, emigrantska je koristila fonetski pravopis koji se koristio i u domovini pa je i time bilo određeno “općehrvatsko usmjerenje” ovoga časopisa.

Uz *Hrvatsku reviju*, koja je izlazila na hrvatskome, na engleskom 1960. počeo je izlaziti godišnjak *Journal of Croatian Studies* u nakladi Croatian Academy of America, koja je osnovana u New Yorku 1953. s “jedinom svrhom da unaprijedi razumijevanje hrvatske povijesti i kulture”. Prvi urednici bili su K. Mirth i J. Jareb, jedan od osnivača Hrvatske akademije Amerike. Program ove revije bio je da na visokoj kritičkoj razini donosi članke koji se bave svim hrvatskim temama te relevantnu dokumentarnu građu. Suradnici su bili uglavnom iz iseljništva (J. Prpić, D. Mandić, M. Meštrović, K. Spalatin, A. Nizeteo, B. Radica, I. Kordić, S. Gaži, A. Kadić, H. Lorković i dr.) te poneki iz domovine (Š. Đodan, Z. Tomičić, D. Brozović). Glavni interes kretao se oko pitanja jezika i politike. Redoviti kritički blok vodio je računa i o domovinskim izdanjima knjiga, npr. J. Horvata, I.

Mužića, V. Holjevca, P. Matvejevića, M. Gross, M. Suića. Osim urednika Mirtha i Jareba, najčešći su recenzenti bili N. Kesterčanek, S. Vujica, M. Meštrović, W. Rieger, V. Grubišić, V. Markotić, G. Grlica, I. Banac i dr. Bilo je i nekoliko tematskih brojeva posvećenih I. Meštroviću (1983), hrvatskom jeziku (1984-85) i hrvatskoj renesansi (1986). Među književnim priložima nalaze se i nekoliko antologijskih izbora iz suvremene hrvatske lirike, pjesama u prozi, lirike V. Parun i hrvatske emigrantske poezije. Časopis je pratio i aktualnu hrvatsku periodiku te objavio nekoliko bibliografija (J. Bačić, J. Prpić, F. H. Eterović). Kao što je *Hrvatska revija* među hrvatskim iseljenicima funkcionirala kao svojevrsna “mala Matica”, tako *Journal of Croatian Studies* funkcionira kao hrvatska iseljenička “mala Akademija”.

Nakon *Journal of Croatian Studies* od 1961. izlazila je u Buenos Airesu na španjolskom *Studia Croatica* (izdavač Instituto Croatia Latinoamericano de Cultura), a od 1976. u Meinzu na njemačkom *Kroatische Berichte* (izdavač Gemeinschaft zur Forschung kroatischer Fragen).

Neposredno nakon Drugoga svjetskog rata prvi poratni “naraštaj izgubljenih” pokrenuo je 1952. vlastiti časopis *Krugovi*. Krugovaši su pokušavali nastaviti ratom prekinuti modernizam te promicati novu poetičku i svjetonazornu “živost” (V. Pavletić). Nakon gašenja *Krugova* izlazi *Književnik* (1959-61), a onda i *Razlog*, glavni časopis nove generacije tzv. razlogaša. Optužen za pokušaj “nametanja višepartijskog sistema”, *Razlog* je 1968. zabranjen.

Pedesetih godina tek osnovano Hrvatsko filološko društvo pokreće 1957. znanstveni književni časopis *Umjetnost riječi* (ur. Z. Škreb) u čijem je krugu stasala tzv. Zagrebačka stilistička škola. Matica putem svojih ogranaka osniva regionalne časopise (*Zadarska i Riječka revija* 1952., 1954. splitske *Mogućnosti*, 1955. *Dubrovnik*, 1960. vinkovački *Književni godišnjak*, 1961. osječka *Revija* i dr.). Važno mjesto zauzimali su i *Polet* (1953), koji postaje jedna od vodećih revija za mlade, naročito svojom novom serijom

Pitanja (1969-89), te *Studentski list* (1945-75), koji je odigrao važnu ulogu u demokratizaciji društva.

U jesen 1966. u Zagrebu je skupina hrvatskih intelektualca iz Instituta za filozofiju JAZU s I. Supekom na čelu, inače članova pagvaškoga mirotvornog pokreta koji su začeli A. Einstein i B. Russel, pokrenula “časopis za znanost, umjetnost i društvenu praksu” *Encyclopaedia moderna*. Među još nekoliko studentskih časopisa posebno mjesto imao je časopis za poeziju *Poezija* (1969-71), koji će svoje sljedbenike steći u *Stihu* (1976), *Vrapcu* (1977), *Dodirima* (1979), *Zrcalu* (1991), *Haiku* (1993) i najnovijoj *Poeziji* (2005). Tradiciju kazališnih časopisa dopunio je 1968. *Prolog*, od 1986. *Novi Prolog*, a tradiciju katoličkih književnih časopisa u novim političkim okolnostima – uz kalendar *Danicu* (od 1869) – pokušavala je održati “hrvatska književna revija” *Marulić* (1968) u izdanju Hrvatskoga književnog društva Sv. Ćirila i Metoda.

Na još jednu Krležinu inicijativu i uz pomoć M. Matkovića i P. Šegedina JAZU je 1962. pokrenula *Forum*, književni časopis s programom da bude “animator i evidentičar istinskih vrijednosti prvenstveno hrvatske ” te jugoslavenskih i stranih književnosti. Hrvatsko filološko društvo je 1969. također pokrenulo još jedan svoj književnoznanstveni časopis, i to za svjetsku književnost, *Književnu smotru* (ur. Z. Malić), dok će 1970. JAZU s Filozofskim fakultetom u Zagrebu na inicijativu I. Frangeša pokrenuti *Croaticu*, časopis za proučavanje hrvatske književnosti, koju će od 1975. pratiti niz *Croatica Bibliografije*.

I druge pojedinačne inicijative bile su formalno pokrivena raznim društvima i grupama, npr. Kulturno umjetničko društvo Ksaver Šandor Đalski, kasnije Kajkavsko spravišće, pokreće 1968. *Kaj*, a Zajednica samostalnih pisaca TIN *Hrvatski književni list*, koji je nakon 19. broja bio je obustavljen zbog članaka “antijugoslavenskog i antisocijalističkog sadržaja”. Z. Tomičić ponovo će ove svoje novine nakratko oživjeti 1991.

U okrilju DKH i MH pokrenuta je 1970. *Kritika*, koja je zadirala u važna i politički provokativna pitanja čime je bitno utjecala

na zbivanja uoči i tijekom Hrvatskog proljeća, pa je 1971. zabranjena. Pod okriljem Saveza književnika S. Mihalić kao tajnik Saveza pokrenuo je 1966. časopis *Most / The Bridge*, da bi ga već od drugoga broja prenio u Zagreb gdje dalje izlazi u nakladi hrvatskog Društva.

Krajem šezdesetih usred sve izrazitije hladnoratovske atmosfere i politike blokovske podjele svijeta donesena je 1967. *Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika* koja je odmah objavljena u "jugoslavenskim novinama" *Telegram* (1960-73). Objava je pokrenula s jedne strane režimske napade i progone hrvatskih intelektualaca te pojačalo kontrolu hrvatskih institucija, s druge novi val nacionalnoga raspoloženja koje će eskalirati 1971. Na kulturnoj sceni neki su raniji časopisi nestali, neki nastavili prilagođujući se novim okolnostima. Nestala je i nova serija sada "hrvatskog ista" *Telegram* (1971), kratkog je daha bio i *Matičin Hrvatski tjednik* (1971) s prvim urednikom I. Zidićem, a njih je 1973. odmijenilo *Oko*, "jugoslavenske novine za aktualnosti iz umjetnosti i kulture".

Sedamdesete godine donose nekoliko novih časopisnih projekata među kojima *Teka (Tekstovi – kritika)* pri Studentskom centru Sveučilišta u Zagrebu te varaždinska *Gesta* (1978-88) Narodnog kazališta "August Cesarec". Iste godine izlazi *Off*, časopis za književnost, kojega je njegov inicijator i prvi urednik V. Visković vidio kao novu naraštajnu tribinu (1978-81). Uslijedio je *Gordogan* (1979) u nakladi omladinskoga Centra za kulturnu djelatnost SSO, časopis B. Matana koji se specijalizirao za pojedine istraživačke teme.

Nakon zanosa pedesetih i šezdesetih, potom rezignacije i apatije sedamdesetih, poslije Titove, onda i Krležine smrti novih je časopisa manje. Osječki studenti javljaju se 1980. časopisom *Rijek*, u Vinkovcima 1981. izlazi *Lenije*, u Zagrebu Poslovna zajednica izdavača i knjižara SR Hrvatske 1982. pokreće revija za knjigu *Naša knjiga* itd. U jesen 1984. pojavilo se prvo kolo biblioteke *Quorum* Centra za društvene djelatnosti SSOH i Stu-

dentskog centra u Zagrebu, potom nulti broj istoimenoga časopisa, a onda i časopis *Quorum*, koji još izlazi. Suradničku mu jezgru čini naraštaj rođen na prijelazu 50/60-tih godina, koji je oblikovao tzv. *quorumašku* poetiku s obilježjima postmodernizma.

Istodobno tih osamdesetih godina Branko Maleš, urednik *Republike* – sada i formalno časopisa Društva književnika Hrvatske (DKH) – pronašao je vlastitu formulu “tzv. pripustljivoga moderniteta”, a sličnu uređivačku politiku nastavio je i V. Visković. U posttitovskom razdoblju tzv. *Crvene*, pa *Bijele knjige*, novosadskoga IX. i posljednjeg kongresa Saveza književnika Jugoslavije, sovjetske *perestrojke*, poljske *solidarnosti*, pada Berlinskog zida, posljednjeg kongresa Saveza komunista Jugoslavije, prvih demokratskih izbora u Hrvatskoj i agresije na Republiku Hrvatsku Visković je *Republici* “nastojao izboriti angažiranu ulogu u demokratizaciji hrvatske javne scene”.

Do kraja desetljeća još će Rijeka dati novi književni časopis *Rival* (1988-89), u Sisku 1990. izlazi *Aura* kao “nezavisno izdanje”, sredinom 1991. u Bjelovaru Matičin *Rusan*, u Zagrebu *Godine*, časopis za kulturu Studentskog centra, u Visu *Hrvatska zora*, u Hvaru *Hanibalova luč*, 1992. u Velikoj Gorici *Luč*, u Zadru ponovo *Zadarska smotra*, a u Omišu A. Novaković pokreće *Morsku vilu*. Na kraju 1991. izlazi prvi broj *Zrcala*, časopisa za poeziju HFD-a s prilogom *Krvatska – Lirika ratne 1991.* kao prethodnica mnogo srodnih izdanja uključujući i Stamać-Sanaderovu antologiju *U ovom strašnom času* (1994) s dvadesetak međunarodnih izdanja.

Emigrantska *Hrvatska revija* nastavlja izlaziti u domovini kao časopis Matice hrvatske, privatnom inicijativom izlazi 1992. u Zagrebu *Futura*, časopis za “znanstvenu beletristiku i fantastiku”, a nju 2007. slijedi *Ubiq*, književni časopis za znanstvenu fantastiku.

Splitska *Hrvatska obzorja* trebao je 1993. zamijeniti *Mogućnosti*, a udruga Pinta u Zagrebu pokreće kajkavski časopis *Gazophylacium*. Istodobno M. Gavran pri gradskom nakladniku AGM-

-u pokrenuo je *Plimu*, časopis za dramu i prozu, a nakon najava tadašnjega predsjednika V. Gotovca u proljeće 1993. Matica je za Božić izišla s prvim brojem svojega *Vijenca*. Prvi urednik bio je S. P. Novak, od 1995. B. Maruna i A. Zlatar, koja će 1999. nakon razlaza s Maticom pokrenuti novine *Zarez*.

Nakon Matičina *Vijenca* i DHK pokrenulo je 1995. svoje novine *Hrvatsko slovo* (ur. D. Horvatić), mostarsko DHK BiH *Osvit* (ur. V. Koroman), riječki ogranak DHK počinje 1996. izdavati *Književnu Rijeku*, a istarski *Novu Istru*. Iste godine u Čakovcu kreće *Hrvatski sjever*, u Sarajevu Matičina *Hrvatska misao*, a sljedeće godine u Karlovcu još jedna inačica *Svjeta*.

A onda krajem devedesetih dio članstva se izdvojio iz DHK te su 2002. osnovali Hrvatsko društvo pisaca (HDP). Visković je kao urednik sa sobom prenio *Republiku* koja od 2003. izlazi pod imenom Krležine *Književne republike*. U novo društvo prelazi i časopis *Relations* koji je DHK bilo osnovalo sredinom devedesetih da inozemnoj javnosti prezentira i neknjiževne nacionalne odabrane sadržaje. Preuzevši ga od Naklade MD, u okrilju DHK 1998-2002. izlazio je i *Europski glasnik*, HDP od 2005. u svoju nakladu uzima *Tvrđu*, danas časopis za teoriju, kulturu i vizualne umjetnosti. Oslanjajući se na tradiciju staroga *Kamova* (Rijeka, 1970-71.) Izdavački centar Rijeka pokrenuo je 2001. *Novi Kamov*.

Početak 21. st. u znaku je i nekoliko novih ili obnovljenih znanstvenih časopisa. Tako *Kaj* dijelom objavljuje i znanstvene članke, riječka *Fluminensia* (1989), časopis za filološka istraživanja riječke kroatistike, uz jezikoslovne objavljuje i književnoznanstvene članke, srodna joj je zadarska *Croatica et Slavica Iadertina* pokrenuta 2005. kao i *Nova Croatica* (2007), nastavak *Croatice* (od 2013. ponovo pod starim imenom!) te 2010. *Kroatologija*, časopis Hrvatskih studija u Zagrebu. *Croatian Studies Review / Časopis za hrvatske studije* (2003), zajedničko je izdanje centara za hrvatske studije sveučilišta Macquarie u Sydney, Waterloo u Kanadi i Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu, itd.

U međuvremenu 2004. pojavio se *Knjigomat*, prvi naš “virtualni časopis za književnost”. I dotadašnji tiskani časopisi sve više prelaze na elektroničko izdanje. Ovime se tiskani mediji polako povlače, a s njime i jedan tip tradicije te otpočinje novi. U kalendarima, časopisima i novinama fiksirana je slika naše prošlosti u trenucima kada su nastajali pojedini njihovi prilozi. U kontinuitetu od prvih časopisa do najnovijih tako je sačuvana slika moderne povijesti, u slučaju hrvatskih časopisa slika hrvatske prošlosti. U rekonstrukciji te prošlosti nikad ne raspoložemo svim elementima, pa su i rezultati uvijek relativni. Tiče se to i ovoga pregleda koji nudi okvir za tek jedno od mogućih čitanja tradicije hrvatskih časopisa.